

STARÁ HISTÓRIA

OD POČIATKU SVĚTA
PO KONIEC DOBY BRONZOVEJ

ORO DE LEY

Stará história: Od počiatku sveta po koniec doby bronzovej

STARÁ HISTÓRIA

**Od počiatku sveta
po koniec doby bronzovej**

Oro de Ley

Stará História: Od počiatku sveta po koniec doby bronzovej

Vydal Oro de Ley

Wien, 2025

© Oro de Ley

ISBN 978-3-200-10640-6

OBSAH

I. Úvod: Veľký tresk.....	6
II. Cesta ľudského rodu k civilizácii.....	8
III. Egypt: počiatky a Stará ríša.....	17
IV. Mystika a náboženstvo starého Egypta.....	31
V. Úrodné medziriečie: Sumer a Akkad.....	38
VI. Egypt očami Hérodota.....	62
VII. Egypt: vrchol a pád Strednej a Novej ríše.....	66
VIII. Babylon, Asýria, Indoeurópania, starí Európania.....	83
IX. Mínojská Kréta: počiatky Európy.....	113
X. Mykénčania: od Pelasgov k Dórom.....	125
XI. Morské národy a koniec doby bronzovej.....	137
XII. Súčasnosť a konce starých svetov.....	152
Zoznam použitých zdrojov.....	157

*“Ó ľudia, chybujúci prečasto,
prečo tisícerym schopnostiam učíte
a všetko vynájst' viete a vymyslieť,
avšak jedno ste nestihli a nepoznáte,
ako nerozumných naučiť rozvahe”.*

(Euripidés: Hippolytos)

I. Úvod: Veľký tresk

(1) Môžete si povedať, že čítať o pradávných časoch pred tisíckami rokov nie je nič extra lákavé. Ved' súčasný moderný svet, s množstvom vnemov a interakcií, si vyžaduje aj bez poznávania histórie mnoho energie. Ak však tú energiu nájdete, aj čas a zaujímajú vás staré dejiny aj súčasnosť, ste na správnej adrese.

Dejiny takto nezostávajú staticky bez reflexie zaseknuté v časopriestore, potvrdzujú sa alebo popierajú v každej odžitej prítomnosti a niekedy sú na to, aby sa zopakovali. Podstatná je tak či onak zmysluplná esencia, ktorú si zoberieme do nášho každodenného života.

Zo staroveku máme zaujímavý materiál, ktorý má mnoho paralel so súčasnou dobou a s nami samými. Pokrok je nezastaviteľný, no hádam nielen v plynutí času - tejto pofidérnej subjektívnej veličiny - ale dôležitý je pokrok ľudského ducha. Skrz tohto ducha sa Homo Sapiens stáva „Homom emancipovaným“, kedy už má život určitú kvalitu (subjektívnu ako čas). Dôležitý je priestor, navonok aj vo vnútri človeka, na prípadné zlepšovanie. Najmä kvality života, ktorá vôbec – ani v súčasnej hypermodernej dobe – nie je samozrejmou.

Človek rozumný dokáže prežiť, no až *Človek emancipovaný* dokáže žiť.

V tom lepšom prípade, teda ak ľudský duch dokáže upokojiť ego a funguje hospodárstvo, sú fragmenty vhodne prepojené a dochádza ku stabilizácii.

V horšom prípade, ak sa to spomínané ego utrhne z reťaze, či vládne akútny nedostatok zmysluplných esencií, dochádza ku (opakovaným) katastrofám.

Ľudstvo zažilo mnoho pádov, vznikov, vrcholov, „zlatých“ období aj medzi-období úpadku, kedy súčasti spoločenského organizmu nedržali pohromade, často zasiahla príroda a stabilita sa rozsypala na márne kúsky. Tomuto sa opakované snaží každá ohrozená generácia zabrániť.

Dnešnému človeku môže len pomôcť, ak sa na množstve príkladov bude snažiť pochopiť historické súvislosti, (ne)dostatky, (de)stabilizácie, potreby aj túžby mnohých generácií. V našej exkurzii si časopriestorom prejdeme cestu ľudského rodu k civilizácii a staré civilizačné oblasti doby bronzovej.

Nebudú chýbať zamyslenia a prepojenia s (večnou) prítomnosťou formou kritiky aj nadhľadu. Nadhľad je navýsosť praktickou súčasťou vyššieho vedo-

mia. Ak má byť totiž niečo poslaním *Starej histórie*, tak je to poznanie spojené s povzbudením.

(2) Čo sa týka vzniku sveta, moderná veda sa väčšinou pridáva pojmu *Velký tresk*. Za vytvorením života na Zemi vraj stoja dusík, vodík, čpavok, metán, oxid uhoľnatý a oxid siričitý. Dôležité je následné šírenie kyslíka, keďže vďaka nemu máme vzduch a v spojení s vodíkom máme vodu. Je to také samozrejmé, ako že existujú tieto dva prvky. Bez nich by nemohli vzniknúť žiadne živé organizmy: od prvokov v praoceánoch až po vyspelé cicavce nášho typu. Chemických prvkov je samozrejme viac a vytvorila ich zázračná príroda, ktorá však tiež nie je samozrejmou podobne ako vysoká kvalita ľudského života.

Procesy v prírode viedli človeka k nadýchnutiu. Dnes má často problém vydýchnuť. Pred troma miliónmi rokov vdýchol *Homo habilis*, nech bol hocikde na Zemi, do seba čistejší vzduch, ako vdýchne dnešný človek žijúci vo vyspelých oblastiach – ten má bonus v podobe oxidu uhličitého a iných šťavnatých látok. Sem sme evolúciou dospeli.

Ak však byť však prioritou „Človeka rozumného“ technologická vyspelosť a ovládnutie a neprestávajúce čerpanie prírodných zdrojov, tak to je iná pieseň (prístup). Otázka znie: pre toto žili (a zomierali) predchádzajúce generácie?

Otázky v podobnom duchu si budeme v našej historickej exkurzii opakovať, pretože opakovanie je matkou Človeka rozumného.

Teraz ku pofidérnej subjektívnej veličine zvanej *čas*. Je zrejmé, že predtým ako ľudia začali dianie systematizovať, museli ho najskôr odsledovať. Dost rýchlo zistili, že keď cítia chlad či teplo, hlad či jedlo, je tma či svetlo, je úplne jedno či je osem hodín ráno alebo večer pred siedmou. Chronologický čas začali riešiť, keď chceli mať pod kontrolou prírodné javy, alebo keď bolo treba hneď zrána pracovať. Často im čas nastavil niekto, kto im tú prácu určil, no a pri tom prichádzalo občas ku konfliktom. Či až ku chaosu, ktorý je niekedy označovaný za prapočiatok sveta – a takto sa nám okruh uzatvára.

Aktuálne prevažujúce procesy, kedy kultúrna, hospodárska, náboženská či politická nadržanosť prekonáva historického (večne súčasného) protivníka, píšú ďalšie riadky do *dejín*. Prekonať, poraziť, presvedčiť, predbehnúť, prežiť –

to je historický kolobeh. Procesy sú mnoho krát veľmi dynamické a z kríz nedostatku sme dospeli ku kríze z nadvýroby, či ešte horšie – ku kríze dôvery.

Opakovaná dejinná skúsenosť nám ale vraví, že ak je narušený priestor pre vieru a dôveru – v bohov, prírodu či človeka - chaos a veľký tresk splývajú v jedno.

II. Cesta ľudského rodu k civilizácii

(1) Prejdime si najskôr trnistú, kamenitú, medenú, cínovú, mokrú, zamrznutú aj spálenú cestu živočicha menom Homo, čiže Človek, kým sa pevne usadil (najprv uložil) na jednej živúcej planéte. Nemal to ľahké a počas veľmi dlhej doby bol len malou nevýznamnou súčasťou prostredia, ktorú poľahky zničil prírodný živél, či silnejší a adaptovanejší živočích. Ustráchaný a neistý Homo sa musel krčiť v jaskyni a stále sa ohliadať na všetky strany, aby mu neskočila na krk nejaká šelma, ktorá bola v živočíšnom reťazci vyššie ako on. Musel si dávať pozor, aby nestúpil na jedovatú háveď, alebo si chybným krokom v nerovnom teréne nerozbil hlavu či nedolámал všetky končatiny.

Kosť praskla ako keď rozlúsknete škrupinu orecha. Čo by vtedy budúci alfa primát dal za niekoľkohodinové či aj niekoľkomesačné čakanie v rade na lekára, ktoré sa dnes mnohým nepáči. On si mohol akurát lízať rany (doslova) a dúfať, že mu niekto z tlupy pomôže a nepríde niekto z inej tlupy, kto ho doraží tvrdým, ťažkým, ostrým (či všetko dohromady) predmetom.

Prežitie bolo kolektívnou záležitosťou. Tlupa bola väčšie bezpečie, rovnako ako skrytý priestor a opatrné kroky v nerovnom teréne.

Bolo treba jesť, piť a niekam sa uložiť v prípade nečasu či spánku - tak je tomu u viacerých živočíchov doteraz. Ak je niečo podstatou človeka, je to potreba sýteho žalúdka a pokojného oddychu (kým nastúpi kreatín, potreba *niečo robiť*). Život bol ťažký, žiadny obchod z potravinami nablízku.

Homo sledoval cesty zvieracích migrantov (vtedy ešte hranice a kontrolné stanovištia neboli) a jedlo musel najprv nájsť, pozbierať a pochrúmať. Problémy s trávením, hneď po fajných raňajkách a občasné zvracanie či hnačku,

pochoпил až neskôr. Najskôr boli treba skúsenosti: nie všetko je jedlé, aj keď tí štvornohí s tým problémom nemajú. *Som iný ako oni* – dumal Homo.

Na trnístej, kamenitej a inej ceste striehli mnohé výzvy a dvojnohý živočích - ak chcel na živúcej, avšak nevyspytateľnej planéte prežiť - ich musel zvládnuť. V jednom okamihu nastala zásadná, priam revolučná, zmena.

Nejaký šťastlivec (či viacero šťastlivcov nezávisle od seba) pochopil najväčší objav vo vývoji človeka - oheň. *Oheň* znamená lepšie oddych aj lepšie jedlo! A s upečeným jedlom rastie chuť! Oheň sa dal udržať a dokonca aj vytvoriť a náramne sa zišiel v dobe, keď ľadovce konečne ustúpili a dalo sa lepšie žiť.

Nové prostredie začalo priať rastlinám a zvieratám, takže bolo čo na oheň a človeka to ukotvilo.

Prví zapálení aj popálení veľmi rýchlo zistili, že oheň je síce dobrý pomocník, no niekedy aj nepriateľský živél. S bielkovinami v mäse sa úspešne vyvíjal mozog a Homo zručný sa menej popálil navonok, o čo lepšie mu to začalo páliť v hlave. S istotou hraničiacou s istotou sa dá predpokladať, že keď sa niekto vtedy opýtal „*Nemáš oheň?*“, nežiadal o pripálenie cigarety. Prví fajčili až tí, ktorí mali po ruke tabak, inde zatiaľ nefajčili a oheň používali na zmysluplnejšie účely.

Homo Lovec bol zrazu menej ustráchaný, prestal sa krčiť po jaskyniach, držať sa pri zemi (doslova) a sebavedome sa vzpriamril. Žil si tak vzpriamene v džungli a ešte nemal potrebu stavať obydlia, zato však musel dávať pozor na adaptované živočíchy ako boli nosorožec, hroch, tapír, šabl'ozubý tiger alebo predchodca slona. Chcelo to naďalej dosť odvahy – a lepšie nástroje.

Homo si lepšie obzrel veci, ktoré mal pravidelne po ruke, napríklad kosti a parožie, a začal konať.

(2) Keďže Homo bol zvedavý a mal dosť času (netrávil pol dňa na internete), začal vyrábať predmety. Palec sa posunul ďalej od ostatných prstov a hmat sa tým neporovnateľne zlepšil. Keď si dokázal vlastnoručne vyrobiť ostrý kameň, ostatné živočíchy (aspoň tie menšie) pred ním utekali. Chytiť hlodavca či párnokopytníka holými rukami nebolo jednoduché, no dobre hodený nôž, sekera či oštep možnosť plného žalúdka zvyšovali. Luk so šípm bol ešte lepší, to si

lovci trúfli aj na vtáky. Homo mal čoskoro odvahu loviť aj väčšie živočíchy ako bol on sám. A k tomu začínal byť akýsi krajší, keď sa častejšie pozeral na seba v zrkadle, čiže vo vode, srst' na tvári aj inde ustupovala, zrak sa zlepšil a jeho zvuky boli artikulovanejšie.

Všetko malo svoj vývoj, hoci pomalý. Od uvedomenia odlišnosti až ku artikulovaným zvukom to trvalo dva milióny rokov, čo bolo iste mnoho generácií, no na všetko bolo dosť času. Malo to ďaleko od dnešnej uponáhľanej doby a keď sa to tak vezme, odlišnosti mnohí nechápu (či nechcú chápať) doteraz a pri hádkach aj dnes vydávajú neartikulované zvuky.

No ale navela vznikol *Homo Sapiens*, človek často nerozumný, nech sa po latinsky nazýva hocijako. Keď tento Homo sapiens začal stavať obydlia (najmä stany z koží a kožušín), potvrdil tým svoj status človeka a začal mať nejaký šajn o tom, čo sú to „sociálne vzťahy“, možno nie hlbokou analýzou, ale aspoň hlbokým inštinktom.

Analýzy robili neskorší vedci a tí majú na vznik človeka dve hlavné teórie: kreacionizmus a evolučnú teóriu. Podľa kreacionistov človeka, ako aj celý svet, stvoril Boh. Človeka v šiesty deň, z celkových siedmich, ako to stojí aj v Biblii. Podľa evolučných kreacionistov Boh svet ani človeka nestvoril, iba dal k tomu impulz (títo z toho vychádzajú, myslím, lepšie).

Podľa evolučnej teórie vznikol život na Zemi pred troma miliardami rokov. Ľudia vznikli zo spoločného predka ako opice – *dryopitheka*. Potom sa od opíc definitívne oddelili a vyvinul sa *Ramapithecus*. Ten sa pohyboval okrem štyroch končatín sčasti aj na dvoch nohách a meral asi jeden meter (ako dnešný človek po poriadnej žúrke), no najmä sa musel uspôsobiť na chladné podnebie.

Australopithecus už čo-to pribral a trocha narástol (keď meral viac ako meter a pol a vážil vyše 60 kíl, bol nazývaný *robustus*, robustný). Vývoj k rodu Homo bol naozaj pomalý - aspoň podľa nášho vnímania času ohraničeného na tri-štyri generácie. Pred troma miliónmi rokov sa objavuje *Homo habilis*, človek zručný. Žil v období ako „južné opice“, no vykazuje viac ľudských črt.

Ťažko povedať, či mu zručnosť vnukol boh, ale každopádne neskôr sa už musel snažiť sám. Rovnako ako *Homo erectus*, človek vzpriamený. Je možné, že tento si spravil trip z Indonézie do Európy a tam už mohol natrafiť na živočí-

chy ako je los a bobor. Práve tento začal využívať oheň a začal vyrábať prvé nástroje.

Potom prišli na rad *Neandertálci*, ktorým boh či bohovia však príliš nepriali a museli prežiť dlhú dobu ľadovú. Bol to krutý boj, na konci ktorého však vyšiel *Homo neandertalensis* víťazne (hoci s odretými ušami a často aj dolámanými končatinami). Neandertálci žili zhruba na územiach ako neskôr Eskimáci a ich prostredím bola mrazivá a zväčša pustá tundra.

Až v južnej Európe bolo podnebie miernejšie a prechádzalo v stepi a riedke tajgy. Neandertálci sa v ťažkých podmienkach dožívali sotva tridsať rokov (80% z nich), ale mozog už mali tak vyvinutý, že mohli premýšľať o zmysle života a smrti. Preto ho niektorí vedci radia už k *Homo sapiens* (celým menom *Homo sapiens neandertalensis*).

Tento druh prežil tisícky rokov v dobe ľadovej, dokázal poraziť jaskynného medveďa či sibírskeho kozorožca, ale konfrontáciu s novým druhom – *Homo sapiens sapiens*, zvaným aj *Kromaňonec* - neprežil. K tomu, hoci sa oteplilo, prírodné podmienky zostávali nehostinné. Keď ustúpili ľadovce, veľké územia boli pokryté močiarimi a barinami. Nebolo to príliš príjemné prostredie pre dvojnohého primáta, nikto by sem ani neolitického psa nevyhnal. Neskôr tu vznikli jazerá a z nich postupne rieky, z ktorých mnohé tečú doteraz. Už to bolo lepšie, len to chcelo viac príjemnej trávy a nejaké stromy.

(3) Kromaňonci boli lovci mamutov, ktorí žili v tlupách asi po tridsať ľudí. Na rozdiel od Neandertalcov mali väčšie šťastie na podnebie a namiesto ľadovej tundry žili v dubových a bukových lesoch. Používali oštepky a kyjaky a kladli duchaplné pasce. K tomu ich bavilo vyrábanie sošiek (najmä Venuše - symbolu plodnosti) a maľovanie na jaskynné steny (všetko možné). Jaskyne pre nich symbolizovali maternicu a odtlačky rúk na stenách sú odrazom ich túžby k ďalšiemu plodeniu potomstva.

Kromaňonský človek usilovne kreslil, ryl a maľoval a stál tak pri vzniku umenia. Dokonca používal niečo ako keramickú pec. Do hrobov dávali Kromaňonci zomretým kožušinový odev, zbrane, potravu a talizmany. Z toho sa dá usudzovať, že verili v posmrtný život, čo predpokladá abstraktné myslenie -

čiže svoje myšlienky museli formulovať nejakým jazykom. Boli vysokí ako my a do Európy prišli z východu. A z východu, teda z Ázie prešli aj do Ameriky (vtedy ešte nebola Beringova úžina) a reč s myslením sa popri ich telesných schránkach posúvali ďalej.

Ku miestam vzniku človeka sú tri hlavné teórie. Tou prvou je teória *monocentrizmu* alebo „hypotéza rajskej záhrady“, podľa ktorej človek vznikol na jednom mieste sveta. Najčastejšie sa spomína východoafrická panva. Podľa *asimilačnej* hypotézy sa presunuli „lepšie“ gény a vlastnosti ľudí putujúcich z Afriky na iné kontinenty, kde tiež žili ľudia, a títo sa premiešali.

Poslednou je teória *polycentrizmu*, ktorá sa prikláňa k tomu, že človek vznikol na viacerých miestach a približne na rovnakej úrovni. Jej prívrženci sa líšia len názorom na intenzitu stykov medzi týmito skupinami.

Úplná zhoda nie je ani v tom, či máme spoločné gény s neandertálcami, alebo títo evolúciu nezvládli a nahradil ich uspôsobenejší človek kromaňónsky. Nech je však pôvod človeka akýkoľvek, tento živočích sa rozcestoval po svete (možno obľúbený turizmus je až genetická záležitosť) a tento svet napokon ovládol, čo je raz lepší a inokedy horší dôsledok jeho vývoja. Záleží od toho, či sa jedná o konkrétneho človeka s veľkým srdcom a schopnosťami, alebo o povrchného spiatočníka - škála je široká.

To už sme v *kamenej dobe* (staršiu voláme *paleolit* a strednú *mezolit*). Človek v kamennej dobe používal kameň, ktorý voláme „pazúrik“ (je to druh silicitu). Používal aj materiály ako kvarcit, rádiolarit či obsidián (ten bol populárny ešte po mnohých tisícročiach napríklad medzi Aztékmi). Okrem týchto materiálov dokázal vtedajský človek využiť aj drevo, kosť, parožie či mamutie kly. Podľa hrobov to vyzerá tak, že v tomto období vládla rovnosť, aj medzi pohlaviami a deti boli uznávané ako plnohodnotní členovia spoločenstva. Bolo to zrejme vďaka spoločnej práci na poliach a pri zavražďovaní.

(4) Výraznú rolu v živote človeka (ne)rozumného hral aj súbor dojmov a predstáv, neskôr nazvaných náboženstvo. Za všetkými javmi v prírode a v každodennom prežívaní predsa *Niekoľko* musel byť, nebolo to len tak. Ten niekto musel byť veľmi mocný, keď spôsobil búrku, záplavu či silný vietor.

S týmto je treba byť zadobre a najlepšie je získať si ho na svoju stranu. A tak ho vzývali a v rámci pravekej korupcie mu dávali dary a k tomu si psychicky pomáhali kultom silných samcov. O rovnakej predstave však bolo treba presvedčiť ostatné okolité živočíchy, keď už sa mali spojiť proti vonkajším živlom.

Muži a ženy si medzitým delili úlohy a riešili reprodukciu rodu, čiže spolupracovali po viacerých stránkach. Ženy mohli otehotnieť a rodiť, čo boli výnimočné schopnosti, na ktoré sa bral ohľad, a preto dlhé obdobie prevládal *matriarchat*. K tomu patrila kult matky a plodnosti zeme. Symbolmi ženy ako nositeľky života boli aj cyklus Mesiaca a voda. Keď sa usadili na jednom mieste, začala to byť takpovediac generačná záležitosť.

Rodičia sa starali o potomstvo a zakladali *rody*, ktoré nahrádzali predchádzajúce tlupy a kmene a spájalo ich pokrvné príbuzenstvo. Tí, ktorí videli veci jasnejšie ako iní (alebo si to mysleli a ostatných o tom presvedčili), to skúšali cez kúzla a mágiu. Keď sa situácia vyvíjala dobre, stali sa váženými autoritami. Know how od nich odpozerali ďalší a tí z toho spravili dedičnú záležitosť. „Keď bol môj otec uznávaný mág, mal svoje vyhradené miesto pri ohni a k tomu najlepšie ženy, tak ja som iste po ňom!“ – takto nejak mohli presvedčiť ostatných. Iní však vsadili na rovnosť a žili v rovnostárskych občinách.

Počas svojho pozemského života mnoho ľudí tejto doby mohlo žiť s hlavou vztýčenou, ale pochovaní boli aj tak väčšinou v polohe skrčenej (avšak niektorí v sede či dokonca v stoj – pravdepodobne šamani). V severnej Európe sa našla pochovaná žena s novorodencom a boli uložení na labuťom krídle. Išlo o to, aby mŕtvi nechodili mátať živých, z toho mali naozajstný strach. Keď živí mätali živých, to bolo viac v poriadku.

Po ohni a pazúriku nastala vo vývoji vzpriameného dvojnohého primáta ďalšia prevratná zmena. Už mu nestačilo ponevierať sa kade-tade a zbierať divorastúce plodiny, ješť ryby a naháňať zver s neistým výsledkom (čo narúšalo prirodzenú túžbu po plnom žalúdku a pokojnom oddychu), normálne sa zastavil a zostal na mieste. Inými slovami, staršia a stredná kamenná doba sa skončili a nastupujú *neolit* (mladšia kamenná doba) a neskôr - po ďalších dvetisíc rokoch - *chalkolit* (medená doba).

(5) Tí, ktorí sa usadili, sa viac upokojili. Niektorí možno menej, ale každopádne boli o niečo citlivejší ako predtým. Hrubý Homo bol otesaný ako nástroj z hrubého kameňa, hoci život to nebol zďaleka idylický. Stále bolo čo spoznávať a zlepšovať a stále sa bolo treba mať na pozore.

Človek usadený objavil výrobu keramiky, čo iste nebolo na škodu, naučil sa páliť tehly a z hliny začal stavať (najmä kruhové) obydlia, ktoré boli modernejšie ako stany lovcov. Neskôr prišlo na rad spracovanie kovov. K tomu sa podarila parádna vec, ktorá šetrila čas a energiu a bola oveľa bezpečnejšia ako lov v ťažkom teréne: niektorú živú stravu usadenci zajali, takže neboli nútení ísť loviť a mali ju stále po ruke! Predstavte si, koľko času, energie a nervov to ušetrilo.

Prvé domestikované zvieratá boli psy, ktorých mäso však malo nevalnú chuť a kvalitu, zato však pomáhali pri love. Psy si vtedajší človek iste veľmi pochvaľoval, hoci nemusel poznať (gramatický) význam slova *domestikácia*.

Nie nadarmo sa stali najlepším zvieracím - a občas aj úplne najlepším - priateľom človeka. Ďalšími domestikovanými zvieratami (v dnešnom Iráne a tureckej Anatólii) boli kozy a ovce a neskôr ošípané.

Ľudia všetko zhromaždili na jednom mieste a tam aj jedli, vyrábali si predmety, oddychovali a spali. Zásoby ukladali do veľkých nádob, ktoré bolo riskantné a namáhavé presúvať, čo bol ďalší dôvod zostať na mieste. Pred chladom a dažďom ich už chránili pevné prístrešky. Kult matky a plodnosti zeme doplnilo ženské božstvo domu a domáceho krbu.

Keď mali k dispozícii kameň, drevo či hlinu, dokázali to využiť a ako bonus dostal ľudský rod úrodnú zem, ktorá dokázala (a dokonca opakovane) urobiť ním zasadené obilniny. Opäť bolo treba otestovať žalúdky, aby sa ujala tá správna sorta negeneticky upravenej stravy, ale ujalo sa to. Divoká pšenica rástla niekde naozaj nahusto.

Po prvýkrát sa človeku podarilo prispôbovať prírodné prostredie svojim vlastným potrebám a meniť ho na svoje účely. Tým sa menilo aj vedomie ľudí. Podstatne sa zvýšil počet obyvateľstva, v neolitických osadách bývali stovky až tisíce obyvateľov (v severnej a strednej Európe to bolo údajne do tristo).

Prvé poľnohospodárstvo sa nazýva kopaničiarske alebo žiarové, pričom na pôde sa spaľovali porasty (a kosili sa prvými kosákmi) a kyprilo sa najskôr palicou, kým nevymysleli rýľ a motyku. Kvôli poliam boli prví poľnohospodári ochotní odlesniť veľké plochy. Okrem pšenice a jačmeňa prešli úspešnou domestikáciou aj ovos, hrach a šošovica. Na našom území divoké obilie nerástlo, ale miestni sa snažili o pestovanie lieskových orechov (a napríklad v Číne to bolo najmä proso, ktoré bolo vtedy dôležitejšie ako ryža).

Hladu bolo zrazu menej a pokojného oddychu viacej, iba bolo treba sledovať správanie živlov a veľkých zvierat a k tomu ustáť medziľudské vzťahy (toto všetko alfa primátovi zostalo doteraz, len tie veľké zvieratá sú tiež z jeho rodu).

Keď bolo dosť zásob, vznikli remeslá a obchod. Opracovanie kameňa, keramiky a spracovanie kovov vykonávali prví remeselníci, zatiaľ čo ostatní obstarávali potravu. Tým sa civilizácia naozaj rozbehla, po riekach sa začali plaviť člny, po snehu jazdiť sane a spoločnosť sa zároveň stáva *patriarchálnou*.

(6) Keď začal prevládať súboj o výdobytky druhého, či o celé územia, mužské osadenstvo uprednostnilo výrobu zbraní a ich použitie a ženám zostalo tkanie a starostlivosť o domácnosť. Rozhodovala Sila a zázrak rodenia zrazu ustúpil do úzadia (hoci on je tiež *Silou*) a porodení zomierali po pár rokoch v súbojoch (o čokoľvek). Kult predkov mal navrch pred kultom matky.

Keď sa dalo, snažili sa bez násilia obchodovať. Hlavnými komoditami sa stali kožušiny, obilie, dobytok, soľ, med a jantár. Viditeľným výsledkom bolo, že čím bol život lepší, tým boli hroby na okraji sídliska bohatšie - to je priama úmera (predtým mŕtvych pochovávali v domoch, no tam už nebolo miesto a bolo to iste aj nepraktické).

Najznámejšie sídliská z tejto doby a zároveň najstaršie mestá na svete sú Jericho, Çatal Hüyük či Göbekli Tepe. Jericho leží v dnešnom Izraeli (predtým Jordánsku) a pôvodne tu pred vyše desaťtisíc rokmi vznikla osada Tell es-Sultán, „Sultánov kopec”. O vkuse jeho obyvateľov svedčí to, že lebký mŕtvych ukladali pod podlahy domov. Ďalším, hádam ešte dôležitejším, faktom však je, že miestni domestikovali ovce.

Çatal Hüyük leží v dnešnom Turecku pri meste Konya. Tunajší obyvatelia boli najmä roľníci a mohlo ich tu žiť viac ako päťtisíc. Okrem roľníctva chovali ovce a kravy (dokázali ako prví spracovať mlieko) a k tomu mali cit pre ume- nie, keďže si maľovali steny obydľí. Našlo sa tu aj množstvo najmä mužských a zvieracích figúrok.

Göbekli Tepe leží taktiež v Turecku, pri hraniciach so Sýriou a obsahuje na tú dobu (spred vyše desaťtisíc rokov) nevídané megalitické stavby. V okolí sa našla najstaršia socha na svete (tzv. *Muž z Balıklıgölu*).

V časoch neolitu boli dôležitými centrami miesta, kde sa nachádzali med', cín alebo jantár, vtedy veľmi dôležité komodity. Samozrejme dôležitá bola úrodná pôda, blízkosť vody či vhodné pastviny. Vznikli najstaršie kultúry - sú známe ako *kultúra jamových hrobov*, *kultúra so šnúrovou keramikou*, *kultúra zvonco- vých pohárov*, *mohylová kultúra* (stavanie dolmenov a menhirov) či *kultúra popolnicových polí* (viac o nich bude v VIII. kapitole).

Na územiach pri veľkých riekach sa však začali diať ďalšie prevratné zmeny. V jednej generácii bolo zrazu na jednom mieste príliš veľa ľudí. Ani sa všetci nepoznali, hoci bývali v jednej lokalite, čo bolo dovedy nemysliteľné.

Pochopiteľne (ďalšia priama úmera), čím viac bolo ľudí, tým ťažšie sa dohodli. Viacerí sa chceli uložiť na tie lepšie miesta, chceli byť prví pri súde či požívať iné výhody. Ľudia sa spojili pri veľkých projektoch (napríklad pri regulácii riek), z osvietených mágov a ich potomkov sa stali vládcovia, prevládlo súkromné vlastníctvo a vznikol staroveký štát.

Vývoj došiel opäť na koniec starého a začiatok nového, pričom proces nazý- vame *dialektikou* a to nové bola v tomto prípade *civilizácia*. So vznikom štátu rodové zriadenie zaniká. Najlepšie podmienky na rozvoj civilizácie boli v po- vodiach Nílu, Eufratu a Tigrisu, v kopcovitých výbežkoch pohorí Zagros a Tauris a vo východnom stredomorí, čo je oblasť zvaná aj *úrodný polmesiac*.

Plánované pestovanie rastlín sa zároveň objavuje aj na iných miestach, vo východnej Ázii, Mexiku alebo Peru, no my sa budeme podrobnejšie venovať „úrodnému polmesiacu“. Začíname Egyptom.